

พัฒนาการการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาในระดับมัธยมศึกษาในประเทศไทย

นางสุพัตรา ศีกรภรณ์

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาคตามหลักสูตรปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต

ภาควิชามัธยมศึกษา

บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

พ.ศ. 2532

ISBN 974-576-897-9

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

016283

10302000

DEVELOPMENT OF
BUDDHISM INSTRUCTION AT THE SECONDARY EDUCATION LEVEL
IN THAILAND

Mrs. Supatra Sakkaraphop

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements

for the Degree of Master of Education

Department of Secondary Education

Graduate School

Chulalongkorn University

1989

ISBN 974-576-897-9

หัวข้อวิทยานิพนธ์ พัฒนาการการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาระดับมัธยมศึกษาในประเทศไทย

โดย นางสาวสุพัตรา ศีกรภรณ์

ภาควิชา มัธยมศึกษา

อาจารย์ที่ปรึกษา ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วลัย พานิช

บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้บัณฑิตวิทยาลัยนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาโทบัณฑิต

..... คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
(ศาสตราจารย์ ดร.ถาวร วัชรากัย)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

..... ประธานกรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ทิบูลศรี วาสนสมลสิทธิ์)

..... อาจารย์ที่ปรึกษา
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วลัย พานิช)

..... กรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ก้องแก้ว เจริญอักษร)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สุภัทรา ศักรภณ์ : พัฒนาการการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาในระดับมัธยมศึกษาในประเทศไทย (DEVELOPMENT OF BUDDHISM INSTRUCTION AT THE SECONDARY EDUCATION LEVEL IN THAILAND) อ.ที่ปรึกษา ผศ.ดร.วัลย์ พานิช, 274 หน้า.
ISBN 974-576-897-9

งานวิจัยนี้เป็นการศึกษาพัฒนาการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาในระดับมัธยมศึกษาในประเทศไทย เริ่มตั้งแต่สมัยสุโขทัย พ.ศ.1781 จนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ พ.ศ.2531 ในด้านหลักสูตร ความมุ่งหมายการเรียนการสอน เนื้อหาวิชา การเรียนการสอน สื่อการเรียนการสอน และการวัดผลและประเมินผล ปรากฏผลดังนี้

การเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาในระยะก่อนมีการประกาศใช้หลักสูตรฉบับแรกใน พ.ศ.2438 นั้น เป็นการอบรมสั่งสอนศีลธรรมจรรยา มารยาทให้ประพฤติปฏิบัติตนเป็นคนดีตามขนบธรรมเนียมประเพณีไทยบนพื้นฐานศาสนาพุทธ แต่เมื่อประกาศใช้หลักสูตรระดับมัธยมศึกษาใน พ.ศ.2438 ได้มีการสอนธรรมจริยาเป็นหัวข้อในวิชาภาษาไทย ต่อมาในหลักสูตร พ.ศ.2448 ได้ปรากฏชื่อวิชาจริยาเป็นครั้งแรก และในหลักสูตร พ.ศ.2480 ได้เปลี่ยนชื่อใหม่เป็นวิชาหน้าที่พลเมืองและศีลธรรม ในหลักสูตร พ.ศ.2493 ได้แยกวิชาศีลธรรมออกจากวิชาหน้าที่พลเมือง หลักสูตร พ.ศ.2498 ได้รวมวิชาศีลธรรมเข้าอยู่ในหมวดสังคมศึกษา หลักสูตร พ.ศ.2521 วิชาศีลธรรมได้เรียกชื่อใหม่เป็นวิชาพระพุทธศาสนา ความมุ่งหมายของการเรียนการสอนนั้นมุ่งพัฒนาให้ผู้เรียนเป็นคนดี มีศีลธรรมจริยธรรม สามารถนำพุทธธรรมไปประพฤติปฏิบัติในชีวิตประจำวันได้ เนื้อหาวิชาได้เน้นเรื่องหลักธรรมะ ศีลธรรม จรรยา มารยาท ศาสนพิธี พระรัตนตรัย ได้แก่ พระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ และการประยุกต์ธรรมะใช้ในชีวิตประจำวัน การเรียนการสอนซึ่งแต่เดิมเน้นให้จำเนื้อหาเป็นสำคัญได้เพิ่มการส่งเสริมให้นักเรียนฝึกปฏิบัติตามหลักธรรมะด้วย ส่วนสื่อการเรียนการสอนได้พัฒนาจากการใช้หนังสือเรียนเพียงเล่มเดียวมาเป็นการใช้หนังสือหลายประเภท มีการใช้วัสดุอุปกรณ์หลายรูปแบบ ด้านการวัดผลและประเมินผลได้เปลี่ยนจากระบบเปอร์เซ็นต์หรือร้อยละมาเป็นระบบเกรด และวัดให้ครอบคลุมพฤติกรรมด้านพุทธิพิสัย จิตพิสัย และทักษะพิสัยของนักเรียน

ภาควิชามัธยมศึกษา.....
สาขาวิชาการสอนสังคมศึกษา.....
ปีการศึกษา2532.....

ลายมือชื่อนิสิต
ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา
ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษาร่วม

SUPATRA SAKKARAPHOP : DEVELOPMENT OF BUDDHISM INSTRUCTION AT THE SECONDARY EDUCATION LEVEL IN THAILAND. THESIS ADVISOR : ASST. PROF. WALAI PANICH D.Ed., 274 PP. ISBN 974-576-897-9

This research was a study of development of Buddhism instruction at the secondary education level in Thailand from the Sukhothai period B.E.1781 to the Rattanakosin period B.E.2531 in the aspects of curriculum, instructional objectives, content, instructional activities, instructional materials, and measurement and evaluation.

Buddhism instruction in the period before the use of the first curriculum B.E.2438 was aimed at teaching moral and etiquettes to students to be good persons according to Thai custom which based on Buddhism. When the first secondary school curriculum B.E.2438 was used, moral was taught as essay topic in Thai subject. The name of moral subject firstly appeared in the curriculum B.E.2448 and then was changed to civics and moral subject in the curriculum B.E.2480. Later, civics and moral subject was seperated in the curriculum B.E.2493. Then, moral subject was included in social studies course in the curriculum B.E.2498. Finally, moral subject was changed to Buddhism subject in the curriculum B.E.2521. The objectives of Buddhism instruction were to cultivate good citizen with moral and ethics and being able to apply the Buddhist principles to their daily lives. The contents of the subject primarily emphasized on the Buddhist principles, moral, ethics, religion practices, Bhra-ratanatri (Triple Gem : Lord Buddha, Dhamma and Sangha) and application of Buddhist principles to daily lives. The teaching method had been changed from emphasis on memorization to encouraging students to practice the Buddhist principles too. Instructional materials had also been developed from using only one textbook to several kinds of books including a variety of audio-visual materials. The measurement and evaluation had also been changed from percentile ranking to grading system to cover students' performances in cognitive, affective and psychomotor domains.

ภาควิชา มัธยมศึกษา
สาขาวิชา การสอนสังคมศึกษา
ปีการศึกษา 2532

ลายมือชื่อนิติ *สุพัตรา สักการภาพ*

ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา *Walai Panich*

ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษาร่วม

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี เนื่องจากได้รับความกรุณาจากผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วลัย พานิช อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ที่ได้ให้คำแนะนำช่วยเหลือให้ข้อคิดเห็นด้วยความเอาใจใส่อย่างดียิ่ง พร้อมทั้งผู้ช่วยศาสตราจารย์พิบูลศรี วาสนสมสิทธิ์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ก่องแก้ว เจริญอักษร ที่ได้ตรวจสอบความถูกต้องของเนื้อหาวิทยานิพนธ์ ตลอดจนแนะนำข้อแก้ไขข้อบกพร่องต่าง ๆ ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูงมา ณ ที่นี้ด้วย

ขอขอบคุณเจ้าหน้าที่ห้องสมุดทุกแห่งที่ให้บริการอย่างดียิ่ง โดยเฉพาะ คุณเริงศักดิ์ มิ่งประเสริฐ เจ้าหน้าที่ห้องสมุดศูนย์พัฒนาหลักสูตร กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ คุณนันทิรา พิศลยบุตร ผู้พิมพ์วิทยานิพนธ์ ผศ.ดร.ประทีน พิมสาร Miss Nancy Bishop แห่งสถาบันภาษาและคณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ทุกท่านที่ได้ช่วยแก้ไขข้อบกพร่องเป็นอย่างดี และเนื่องจากทุนการวิจัยครั้งนี้บางส่วนได้รับจากทุนอุดหนุนการวิจัยของบัณฑิตวิทยาลัย จึงขอขอบคุณบัณฑิตวิทยาลัยมา ณ ที่นี้ด้วย

สุดท้ายนี้ ผู้วิจัยขอมอบผลงานนี้แด่คุณพ่อผู้ล่วงลับไปแล้ว และขอกราบขอบพระคุณคุณแม่ที่สนับสนุนให้กำลังใจ มีความเอื้ออาทรห่วงใยผู้วิจัยเสมอมาจนสำเร็จการศึกษา

สุพัตรา ศักรภรณ์

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สารบัญ

หน้า

บทคัดย่อภาษาไทย	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	จ
กิตติกรรมประกาศ	ฉ
สารบัญตาราง	ญ
บทที่ 1	
1 บทนำ	1
ความเป็นมาของปัญหา	1
วัตถุประสงค์ของการวิจัย	3
ขอบเขตของการวิจัย	4
วิธีการและขั้นตอนในการดำเนินการวิจัย	4
วิธีการ เสนอรายงานการวิจัย	5
คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย	5
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	6
2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	7
3 พัฒนาการการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาในระยะก่อนมีหลักสูตร ระดับมัธยมศึกษาใช้ (ก่อน พ.ศ.2435)	45
สมัยสุโขทัย	46
สมัยกรุงศรีอยุธยา	47
สมัยธนบุรี	48
สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น (พ.ศ.2325-2435)	49
4 พัฒนาการการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาในระดับมัธยมศึกษา ตั้งแต่ พ.ศ.2435 - 2531	58
สมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว หลักสูตร พ.ศ.2438	60

หลักสูตรกรมศึกษาธิการสำหรับสามัญศึกษาชั้นประถม และมัธยม ร.ศ.124 (พ.ศ.2448)	62
หลักสูตรสำหรับโรงเรียนผู้หญิง ร.ศ.126 (พ.ศ.2450)	65
สมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว	
หลักสูตรสามัญศึกษา ร.ศ.130 (พ.ศ.2454)	73
หลักสูตรหลวง หลักสูตรสามัญศึกษา พ.ศ.2456	76
ประมวลศึกษาภาค 2 หลักสูตรสามัญศึกษา (พ.ศ.2464)	81
สมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว	
หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย (พ.ศ.2471)	90
สมัยพระบาทสมเด็จพระอานันทมหิดล	
ประมวลศึกษาภาค 2 หลักสูตรชั้นมัธยมต้นและปลาย (พ.ศ. 2480)	94
สมัยพระบาทสมเด็จพระภูมิพลอดุลยเดชมหาราช	
หลักสูตรเตรียมอุดมศึกษา พ.ศ.2491	101
หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้นและตอนปลาย พ.ศ.2493 ..	104
หลักสูตรเตรียมอุดมศึกษา พ.ศ.2498	109
หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้นและมัธยมศึกษาตอนปลาย พ.ศ.2503	110
หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย พ.ศ.2518	114
หลักสูตรประโยคมัธยมศึกษาตอนต้นหมวดสังคมศึกษา พ.ศ.2520	119
หลักสูตรประโยคมัธยมศึกษาตอนปลายหมวดสังคมศึกษา พ.ศ.2520	122

บทที่	หน้า
หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พ.ศ.2521	135
หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย พ.ศ.2524	138
หลักสูตรวิชาสังคมศึกษา พระพุทธศาสนา ระดับ มัธยมศึกษาตอนต้น (ม.1 - ม.3) และ ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย (ม.4 - ม.6)	146
5 สรุปผลการวิจัย อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ	175
บรรณานุกรม	185
ภาคผนวก	202
ภาคผนวก ก วิชาและอัตราเวลาเรียน	203
ภาคผนวก ข ระเบียบกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วยการประเมินผล การเรียนระดับมัธยมศึกษา	227
ภาคผนวก ค ข้อสอบไล่ปลายมัธยมวิชาจรรยา	246
ภาคผนวก ง รายชื่อหนังสืออ้างอิงวิชาศีลธรรม	263
ประวัติผู้วิจัย	274

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สารบัญตาราง

ตารางที่		หน้า
1	วิชาและอัตราเวลาเรียนในรอบสี่ปีคําตามหลักสูตรสําหรับ โรงเรียนผู้หญิง ร.ศ.126 (พ.ศ. 2450)	204
2	วิชาและอัตราเวลาเรียนในรอบสี่ปีคําตามหลักสูตรสามัญศึกษา ร.ศ.130 (พ.ศ. 2454) (หลักสูตรมัธยมศึกษาชาย)	205
3	วิชาและอัตราเวลาเรียนในรอบสี่ปีคําตามหลักสูตรสามัญศึกษา ร.ศ.130 (พ.ศ. 2454) (หลักสูตรมัธยมศึกษาหญิง)	206
4	วิชาและอัตราเวลาเรียนในรอบสี่ปีคําตามหลักสูตรสามัญศึกษา ร.ศ.130 (พ.ศ. 2454) (หลักสูตรมัธยมสูง)	207
5	วิชาและอัตราเวลาเรียนในรอบสี่ปีคําตามหลักสูตรหลวง พ.ศ. 2456 (หลักสูตรมัธยมศึกษาชาย คอนคัน)	208
6	วิชาและอัตราเวลาเรียนในรอบสี่ปีคําตามหลักสูตรหลวง พ.ศ. 2456 (หลักสูตรมัธยมศึกษาชาย คอนกลาง)	209
7	วิชาและอัตราเวลาเรียนในรอบสี่ปีคําตามหลักสูตรหลวง พ.ศ. 2456 (หลักสูตรมัธยมศึกษาชาย คอนปลาย)	210
8	วิชาและอัตราเวลาเรียนในรอบสี่ปีคําตามหลักสูตรหลวง พ.ศ. 2456 (หลักสูตรมัธยมศึกษาหญิง คอนคัน)	211
9	วิชาและอัตราเวลาเรียนในรอบสี่ปีคําตามหลักสูตรหลวง พ.ศ. 2456 (หลักสูตรมัธยมศึกษาหญิง คอนปลาย)	212
10	วิชาและอัตราเวลาเรียนในรอบสี่ปีคําตามประมวลศึกษาภาค 2 หลักสูตรสามัญศึกษา พ.ศ. 2464 (หลักสูตรมัธยมศึกษาชาย คอนคัน) .	213
11	วิชาและอัตราเวลาเรียนในรอบสี่ปีคําตามประมวลศึกษาภาค 2 หลักสูตรสามัญศึกษา พ.ศ. 2464 (หลักสูตรมัธยมศึกษาชาย คอนกลาง)	214

12	วิชาและอัตราเวลาเรียนในรอบสี่ปีค่าที่ตามประมวลศึกษากภาค 2 หลักสูตรสามัญศึกษา พ.ศ. 2464 (หลักสูตรมัธยมศึกษาชาย ตอนปลาย)	21.5
13	วิชาและอัตราเวลาเรียนในรอบสี่ปีค่าที่ตามประมวลศึกษากภาค 2 หลักสูตรสามัญศึกษา พ.ศ. 2464 (หลักสูตรมัธยมศึกษาหญิง ตอนต้น)	216
14	วิชาและอัตราเวลาเรียนในรอบสี่ปีค่าที่ตามประมวลศึกษากภาค 2 หลักสูตรสามัญศึกษา พ.ศ. 2464 (หลักสูตรมัธยมศึกษาหญิง ตอนปลาย)	217
15	วิชาและอัตราเวลาเรียนในรอบสี่ปีค่าที่ตามหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย พ.ศ. 2471	218
16	วิชาและอัตราเวลาเรียนในรอบสี่ปีค่าที่ตามหลักสูตรชั้นมัธยมศึกษา ตอนต้น พ.ศ. 2480	219
17	วิชาและอัตราเวลาเรียนในรอบสี่ปีค่าที่ตามหลักสูตรชั้นมัธยมศึกษา ตอนปลาย พ.ศ. 2480	220
18	วิชาและอัตราเวลาเรียนในรอบสี่ปีค่าที่ตามหลักสูตรชั้นมัธยมศึกษา ตอนต้น พุทธศักราช 2493	221
19	วิชาและอัตราเวลาเรียนในรอบสี่ปีค่าที่ตามหลักสูตรชั้นมัธยมศึกษา ตอนปลาย พุทธศักราช 2493	222
20	วิชาและอัตราเวลาเรียนในรอบสี่ปีค่าที่ตามหลักสูตรเตรียมอุดมศึกษา พุทธศักราช 2498	223
21	วิชาและอัตราเวลาเรียนในรอบสี่ปีค่าที่ตามหลักสูตรประโยคมัธยมศึกษา ตอนต้น พุทธศักราช 2503	225
22	วิชาและอัตราเวลาเรียนในรอบสี่ปีค่าที่ตามหลักสูตรประโยคมัธยมศึกษา ตอนปลาย พุทธศักราช 2503	226